

Г. В. СПАСЬКИЙ, доктор економічних наук
Г. О. ТРУТЕНКО, аспірантка*

Аналіз виробництва та споживання овочів і картоплі в регіонах України

Мета статті - проаналізувати виробництво овочів і картоплі в нинішніх умовах, а також рівень їх споживання населенням у регіонах України. Визначити можливу стратегію конкурентної поведінки виробників овочів та картоплі.

Методика дослідження. Використано методи: аналізу і синтезу, аналітичних узагальнень - під час аналізу виробництва овочів та картоплі; табличний - для наочності зображення отриманих результатів дослідження; економіко-статистичний - для оцінки тенденцій виробництва і споживання овочів та картоплі; абстрактно-логічний - при формулюванні висновків.

Результати дослідження. Проаналізовано структуру виробництва овочів, основу якої становить борщовий набір, куди входять помідори, цибуля, капуста, часник, морква і буряк столовий. Розглянуто сучасний стан розвитку овочівництва та картоплярства відкритого ґрунту в Одеській, Вінницькій та Київській областях. Виявлено основні проблеми виробництва овочів відкритого ґрунту. Здійснено аналіз використання овочів та картоплі на українському продовольчому ринку. Встановлено, що у фонд споживання у 2019 р. надійшло овочів - 68,6%, картоплі - 28,1%.

Елементи наукової новизни. Обґрунтовано основні параметри розвитку українського овочівництва та картоплярства з позиції необхідності раціонального забезпечення потреб населення. Запропоновано впровадження обслуговуючих кооперативів у овочівництві та картоплярстві.

Практична значущість. Визначено необхідність використання одержаних результатів під час розробки цільових програм розвитку овочівництва і картоплярства для раціонального забезпечення населення досліджуваних регіонів України овочами та картоплею. Запропоновано можливу стратегію кооперації на ринку овочів і картоплі. Напрацьовано інструментарій з обґрунтування рішень для оцінки стану і формування заходів розвитку овочівництва та картоплярства. Табл.: 5. Рис.: 1. Бібліогр.: 13.

Ключові слова: овочівництво; борщовий набір; структура виробництва; споживання овочів і картоплі; конкуренція; обслуговуючі кооперативи.

Спаський Габрієл Васильович - доктор економічних наук, головний науковий співробітник відділу економіки, Інститут сільськогосподарської мікробіології та агропромислового виробництва НААН (14027, м. Чернігів, вул. Шевченко, 97)

E-mail: spasszky.gabor2020@gmail.com

Трутенко Ганна Олександрівна - аспірантка відділу підприємництва, кооперації та агропромислової інтеграції, Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки» (03127, м. Київ, вул. Героїв Оборони, 10)

E-mail: trutenko_anna@ukr.net

Постановка проблеми. Забезпечення населення якісними харчовими продуктами за рахунок власного виробництва, їх фізичної та економічної доступності для всіх верств населення відповідно до раціональних норм споживання - основа продовольчої безпеки України. Вирішення її залежить від багатьох внутрішніх і зовнішніх чинників, які впливають на функціонування виробництва продовольства.

Надходження в організм людини якісних продуктів харчування за науково обґрунто-

ваними нормами, їх видовою структурою, збалансованих за вмістом жирів, білків і вуглеводів визначає розвиток людини. Всі продукти харчування, вироблені з аграрної сировини, мають бути екологічно безпечними для споживача.

Важливі продукти харчування для розвитку і життєдіяльності людини - це овочі та картопля. У сучасних умовах овочівництво й картоплярство в країні стало привабливим напрямом підприємницької діяльності. Згідно із статистичними даними досягнуто позитивних результатів щодо зростання врожайності, валових зборів, якості товарної овочевої продукції, картоплі.

* Науковий керівник - Г. В. Спаський, доктор економічних наук.

© Г. В. Спаський, Г. О. Трутенко, 2021

Поряд із цим стан виробництва овочів у сімейних фермерських господарствах та господарствах населення (де одержують значну частку овочів і картоплі), а також маркетингова діяльність свідчать про виникнення перевиробництва й потужної конкуренції навколо дуже вузького кола овочевих культур. Фактично вся підприємницька діяльність опирається на овочі борщової групи: помідори, часник, цибулю, моркву, зелень, буряк столовий і капусту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Постійно зростаючий попит на товарну продукцію овочівництва та картоплі потребує нарощування валового збору на базі підвищення врожайності та насичення ринку якісними овочами та картоплею. На цьому зосереджені дослідження науковців-аграрників, серед яких: В. О. Бойко, Л. О. Бойко [2]; Т. Гетьман [3]; Б. В. Духницький [4]; Л. Б. Єльцова [5]; М. О. Лищенко [6]; Р. В. Логоша [7]; М. Й. Малік [8]; В. П. Рудь [9]; В. В. Сидора [10] та J. Kinsey [13]. Разом із тим Україна має величезний невикористаний потенціал збільшення виробництва зазначеної товарної продукції для внутрішнього ринку.

Так, у проведених дослідженнях економісти В. О. Бойко та Л. О. Бойко визначали внутрішні й зовнішні чинники, що впливають на конкурентоспроможність української товарної продукції, обґрунтували конкурентні переваги оптових зелених ринків, виокремили основні напрями діяльності та вигоди держави від створення мережі оптових ринків аграрної продукції в Україні [2, с. 24-26].

Сучасний стан ринку овочів у процесі трансформації економічної системи з урахуванням українських особливостей і тенденцій характеризує Р. В. Логоша [7, с. 58-60]. У свою чергу В. П. Рудь досліджує питання інноваційної діяльності на овочевому ринку, розглядає аспекти формування продовольчої

безпеки України на основі оцінки рівнів виробництва товарної продукції і споживання овочевої товарної продукції [9, с. 140-142].

Науковець-аграрник В. В. Сидора розглядає у своїх працях основні причини, що стримують розвиток овочівництва, які згруповано за двома основними напрямками, як-то: виробництво та маркетингова діяльність. Також визначено концептуальні напрями розвитку овочівництва на перспективу, які потребують консолідованого розв'язання зусиллями органів державної влади, місцевого самоврядування, виробників, науковців та інвесторів з урахуванням особливостей регіонів України та рівня їх економічного розвитку [10].

Поряд із цим ряд авторів зазначає, що продовольчі овочі це життєво необхідний елемент харчового раціону сучасної людини. Навіть обмеження м'яса в раціоні не так загрозово для здоров'я людини, як нестача овочів. Дієтологи пропонують відводити овочам до 35-40% у добовому раціоні. До того ж рекомендують дотримуватися такого показника постійно. Адже взимку і восени організму особливо необхідні вітаміни й клітковина, які містять саме овочі [4, с. 57-58].

Мета статті - проаналізувати виробництво овочів і картоплі в нинішніх умовах, а також рівень їх споживання населенням в регіонах України. Визначити можливу стратегію конкурентної поведінки виробників овочів та картоплі.

Виклад основних результатів дослідження. Овочівництво належить до стратегічно важливих напрямів розвитку аграрного виробництва, що не лише гарантує продовольчу безпеку держави, а й забезпечує сировиною харчову переробну промисловість. Відповідно в Україні пропозиція товаровиробниками овочів демонструє стійку динаміку до збільшення (табл. 1).

1. Динаміка виробництва овочевих культур в Україні

Показник	Рік								2019 р. до 2012 р., %
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	
Урожайність, тис. т	192,0	190,7	199,4	195,6	210,5	198,0	204,7	205,9	107,2
Зібрана площа, тис. га	494,1	483,4	463,2	440,9	441,1	440,3	433,8	446,5	90,4
Валове виробництво, тис. т	9592,1	9321,3	9156,4	8623,5	8867,8	8723,6	8884,5	9190,2	97,8

Джерело: Розраховано за даними Державної служби статистики України [11].

З опрацювання статистичних даних встановлено, що площі, на яких здійснюється виробництво овочів, останнім часом стабілізувалися. У 2019 р. площі, на яких вирощували овочі відкритого ґрунту, в усіх категоріях господарств становили 446,5 тис. га, а обсяги виробництва продукції сягали 9190,2 тис. тонн.

Аналіз структури виробництва овочів підтверджує, що це доволі диверсифіковані культури, де за основу слугує борщовий набір, куди входять капуста, помідори, цибуля, морква, часник та буряк столовий. У 2019 р. під згадані основні види овочів борщового набору аграрії відводили майже 62 % усіх посівних площ під овочами без картоплі. Так, валове виробництво помідорів усіма категоріями господарств досягло 2008,9 тис. т. Виробництво капусти усіх видів також виявилось найбільшим серед усіх видів овочів. Зокрема, у 2019 р. обсяги сягали 1739,4 тис. т. Як досить значне відзначено виробництво цибулі ріпчастої із показником 998,1 тис. т, а також моркви і столового буряку – відповідно 869,5 і 856,5 тис. т. Виробництво часнику стало рекордним – 215,1 тис. т. До борщового набору окремо виділяється картопля, обсяги виробництва якої були високими – 20269,2 тис. т [11].

Як засвідчили дані, за останні вісім сезонів зменшення відбулося у структурі посівних площ під капустою, помідорами, перцем солодким та гірким, огірками, цибулею, морквою та столовими буряками. За даними 2012-2019 рр., найбільше у посівних площах під помідорами (-13,8 тис. га). Також на 12,3 тис. га аграрії зменшили площі під капустою та на 10,2 тис. га – під цибулею. За звітний період стосовно культур найменше скорочення площ зафіксовано під гірким перцем (-1,9 тис. га), огірками (-6,4 тис. га) та буряками столовими (-5 тис. га). За 2012-2019 рр. відзначено збільшення площ посівів часнику.

Валовий збір овочів зменшився на 2,2% у 2019 р. порівняно з 2012 р., урожайність овочевих культур по галузі у відкритому ґрунті за цей період збільшилася на 7,2 % (до 205,9 ц/га). Це свідчить, що загальна

продуктивність сільського господарства за досліджуваний період зросла, позитивна динаміка розвитку галузі спостерігається навіть за умови зменшення загальних масштабів виробництва через анексію Криму та окупацію частини східної території України.

Доведено, що структуру пропозиції національного овочевого ринку все ще формують овочі переважно борщового набору, традиційні літні культури – томати, огірки, перець салатний, капуста, зелень [3, с. 149-150].

Як відомо, аналітики ринку постійно моніторять ситуацію стосовно цибулі, адже після картоплі це другий продукт за затребуваністю у споживачів. Першість найстабільнішої культури в борщовому наборі належить столовому буряку, оскільки серед досліджуваних навіть не можна виокремити рік із занадто високою ціною або рекордно низьким урожаєм.

Нині в Україні найбільше недооціненою можна вважати моркву, тоді як у країнах ЄС для такої знаходять широке застосування, крім реалізації у свіжому вигляді, а звідси й порівняно високі ціни на неї. Проте в Україні морква, як і раніше, не користується попитом і продається переважно у свіжому, часто не митому вигляді. На тлі загального подорожчання продуктів харчування, а також сезонності, ціни зростали, бо минулий урожай виявився таким, що не зміг забезпечити внутрішні потреби [1].

Зокрема, аналіз регіональної структури виробництва овочів усіх видів показав, що, наприклад, основні постачальники їх на внутрішній продовольчий ринок це аграрії Херсонської (14 % усього обсягу виробництва до загального виробництва у державі), Дніпропетровської (7,9 %), Харківської (7,4 %) та Київської (6,4 %) областей. Висока частка у загальнодержавному виробництві овочів припадає також на Вінниччину та Одещину (найбільш недосліджені регіони).

Дослідженнями підтверджено, що з виробництва овочів та картоплі у відкритому ґрунті на сьогодні найбільш недослідженими залишаються Одеська, Вінницька та Київська області України (табл. 2).

2. Результати виробництва овочів та картоплі у досліджуваних областях

Показник	Рік								2019 р. до 2012 р., %
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Одеська область									
Структура виробництва овочів та картоплі за категоріями господарств - с.-г. підприємства	20,4/1,1	12,9/0,6	18,9/0,8	17,9/0,7	19,1/0,6	19,7/0,6	8,1/6,4	19,3/0,1	94,6/9,1
Валовий збір овочів, тис. т	473	409	438	437,2	348,8	287,7	270,7	289,4	61,2
Урожайність овочів, ц/га	145,1	138,8	144,0	145,2	144,3	130,4	149,1	170,4	117,4
Валовий збір картоплі, тис. т	503	510	537	495	541	393,0	304,8	381,0	75,7
Урожайність картоплі, ц/га	134,3	134,3	140,0	133,3	149,0	111,5	99,4	130,3	97,0
Виробництво на одну особу овочів/картоплі	171,3/ 102,9	166,5/ 101,9	173,0/ 115,1	169,5/ 109,0	161,1/ 111,0	150,1/ 107,1	158,2/ 107,5	122,0/ 160,0	71,2/ 156,4
Вінницька область									
Структура виробництва овочів та картоплі за категоріями господарств - с.-г. підприємства	2,6/0,9	2,1/0,6	2,4/0,5	2,2/0,3	2,4/0,2	2,4,6/0,1	1,4/2,9	2,3/0,1	88,5/11,1
Валовий збір овочів, тис. т	366	482	457	461,3	478,1	483,3	461,4	455,7	124,5
Урожайність овочів, ц/га	179,4	232,0	221,0	211,1	220,0	222,4	216,9	215,3	120,0
Валовий збір картоплі, тис. т	1733	1720	1994	1837	1848	1884,9	1907,6	1826,7	105,4
Урожайність картоплі, ц/га	159,6	163,9	189,2	171,2	171,1	173,9	173,8	165,6	103,7
Виробництво на одну особу овочів/картоплі	174,2/ 179,0	175,6/ 164,4	168,6/ 170,4	170,3/ 181,9	176,0/ 184,4	170,9/ 186,9	167,2/ 174,0	293/ 1176,1	168,2/ у 6,6 раза
Київська область									
Структура виробництва овочів та картоплі за категоріями господарств - с.-г. підприємства	13,2/4,2	11,5/3,9	12,1/4,0	10,2/3,4	9,9/3,2	8,8/3,0	4,1/3,8	9,6/2,5	72,7/59,5
Валовий збір овочів, тис. т	568	546	569	511,0	631,2	581,1	604,2	565,8	99,6
Урожайність овочів, ц/га	222,7	219,1	228,1	202,4	218,9	202,8	204,2	200,5	90,0
Валовий збір картоплі, тис. т	1741	1492	1795	1434,1	1703,1	1700,5	1830,7	1506,4	86,5
Урожайність картоплі, ц/га	177,7	157,9	189,1	153,2	179,7	179,9	198,2	167,4	94,2
Виробництво на одну особу овочів/картоплі	160,5/ 119,4	157,1/ 115,8	161,4/ 124,5	163,1/ 118,3	170,9/ 127,0	174,1/ 133,0	181,2/ 125,7	120,0/ 318,0	74,8/ 266,3

Джерело: Статистичні збірники сільського господарства України за 2012-2019 рр. [11].

Встановлено, що із досліджуваних трьох областей України у двох (Київська та Одеська) зменшується валовий збір картоплі на 13,5 і на 24,3% та овочів на 0,4 і на 38,8% відповідно. Однак стосовно 2012 р. обсяги виробництва картоплі в Одеській області 2019 р. збільшилися від 102,9 до 160, 0 кг на одну особу, або на 55,5%. У Київській області виробництво картоплі з розрахунку на одну особу зросло у 2-7 разів, тоді як у Вінницькій області на одну особу одержано більше картоплі у 6,6 раза, овочів - на 68,2% [11].

У свою чергу обсяги виробництва овочів на одну особу в Київській області зменшилися на 25,2% - до 120,0 кг, у Вінницькій області згаданий показник становив 293 кг, або на 68,2% більше 2012 р., в Одеській області відповідно 122,0 кг на одну особу, що порівняно з 2012-м на 28,8% менше [11].

До недоліків у виробництві овочевої товарної продукції та картоплі у досліджуваних трьох регіонах можна віднести наступне:

- значна частина продукції виробляється без дотримання фітосанітарних норм і сертифікації якості та безпечності виробництва;
- формування великих партій товарів залишається складним через значну кількість малих аграрних товаровиробників;
- відсутня дієва кооперація між виробниками овочів та картоплі;
- сховища в Україні не пристосовані для тривалого зберігання виробленої продукції без втрати зовнішнього вигляду та якісних показників;
- не налагоджені зв'язки із роздрібними мережами та неприваблива упаковка;
- відсутні неналежні маркетингові комунікації зі споживачами.

Стосовно обсягів виробництва овочевої продукції, то Херсонська область щороку традиційно посідає перше місце серед областей України. На Херсонщині по всіх категоріях господарств усього овочевих культур у 2019 р. зібрано 1225,8 тис. т (98,2 % до відповідного періоду 2018 р.). Найвищі врожаї томатів по окремих господарствах досягали майже 1000 ц/га, цибулі - 600 ц/га [11]. Вод-

ночас за окремими видами овочів борщового набору структура їх виробництва в регіонах суттєво відрізняється. Так, аналіз розподілу регіонів за спеціалізацією на виробництві капусти у 2019 р. показав, що в її структурі найбільшу частку становили товаровиробники Львівської (14,1%) і Дніпропетровської (10,6 %), а також Харківської (8,5 %), Закарпатської (6,4%) та Херсонської (6,1 %) областей.

Під помідорами найбільші площі, а отже, відповідно, високий валовий збір в аграріїв Херсонської (30,3 %), Миколаївської (13,7 %), а також Харківської (7,6%), Київської (5,4%), Вінницької (5,0%) та Одеської (4,5%) областей.

Основне виробництво моркви столової зосереджене у Волинській (12,4 %), Херсонській (9 %), Київській (8,4 %), Вінницькій (5,5%), Одеській (4,5%) областях. Висока частка у виробництві столового буряку припадає на Київську (8,8 %), Харківську (7,1 %), Вінницьку (6,7 %) та Львівську (6,6 %) області. Виробництво цибулі ріпчастої досить розвинуте у Херсонській (10,7 %), Харківській (7,7%), Вінницькій (7,3 %), Дніпропетровській (7,3 %), Одеській (6,6 %) та Київській (6,3 %) областях. На виробництві часнику безпосередньо спеціалізуються аграрії Вінницької (10,6 %), Київської (6,3 %), Рівненської (6,1 %) та Одеської (2,3%) областей [11].

Останніми роками понад 90,5% пропозиції овочів забезпечують господарства населення та сімейні фермерські господарства. Водночас недостатня розвиненість інфраструктури, нестача складських господарств ринкового типу, роздрібненість цієї галузі сформували внутрішній ринок овочів як непередбачуваний, неоднорідний за регіонами, з хиткою кон'юнктурою щодо різних видів овочів та цін [4, с. 57-58].

Виробництво виступає головним чинником забезпечення науково обґрунтованих норм споживання овочів населенням країни. Упродовж 2012-2019 рр. споживання якісних овочів зросло від 164,2 до 164,7 кг, або на 0,3% (табл. 3).

3. Динаміка використання овочів в Україні

Показник	Рік								2019 р. до 2012 р., %
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	
Із розрахунку на одну особу, кг									
Вироблено	220	217	224	215	235	219	223	231	105,0
Експорт	3,6	3,8	4,3	5,0	5,2	10,5	10,3	10,0	у 2,7р
Спожито	164,2	163,6	163,2	160,8	163,7	159,7	163,9	164,7	100,3
Фактичний рівень споживання, %, до									
Раціональна норма	102,0	101,6	101,4	99,9	101,6	99,2	101,8	102,2	161,8
Виробництво	74,6	75,4	72,8	70,4	69,8	69,8	69,7	67,7	90,7
Структура використання, %:									
Експорт	3,3	3,5	2,8	2,1	2,2	4,5	4,3	2,8	84,8
Втрати	11,3	11,3	11,8	11,9	11,9	10,6	10,5	12,4	109,7
Витрачено на корм	14,8	16,0	15,6	15,5	15,4	15,2	15,2	15,1	102,0
Витрачено на сівбу	1,2	1,2	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	91,7
Фонд споживання	70,5	68,1	67,7	68,2	69,4	68,6	68,9	68,6	97,3
Частка імпорту у споживанні, %	2,8	3,2	3,2	1,4	1,9	1,9	2,7	4,5	160,7

Джерело: Розраховано авторами за даними Державної служби статистики України [11].

Якщо фонд споживання товару в 2012 р. становив 70,5%, то у 2019 р. вже 68,6%. Водночас протягом 2012-2019 рр. зросла до 9,7% частка втрат при збиранні та зберіганні овочів.

Окремим продуктом від овочевої групи вирізняється картопля, до складу якої входить велика кількість різних сполук, сприятливих для розвитку організму людини. Насамперед це вітаміни (ретинол, рибофлавін, тіамін, піридоксин, аскорбінова кислота,

ергокальциферол, біофлавоноїди, фолієва і нікотинова кислоти, каротиноїди, токоферол, нікотинамід, біотин, вітамін U) та мікроелементи (мідь, кобальт, нікель, йод, марганець). Також картопля містить до 25% крохмалю та незначну кількість білків (туберину). Вирощування картоплі товаровиробниками в Україні характеризується зменшенням обсягів від 23176,4 тис. т у 2012 р. до 20268,7 тис. т у 2019 р., або на 11,4% (табл. 4).

4. Динаміка обсягів виробництва і споживання картоплі в Україні

Показник	Рік								2019 р. до 2012 р., %
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	
Площа, млн га	1,4	1,4	1,3	1,2	1,4	1,4	1,5	1,5	107,1
Урожайність, ц/га	161,4	159,5	176,4	161,4	165,8	167,8	170,5	154,8	95,9
Виробництво, усього, млн т	23,2	22,2	23,7	20,8	21,7	22,2	22,5	20,3	88,6
На одну особу, кг									
Рекомендована норма по роках	124	124	124	124	124	124	124	124	100
Виробництво	530	507	551	486	510	523	532	482	90,9
Споживання	140,2	135,4	141,0	137,5	139,8	143,4	139,4	135,7	102,9

Джерело: Розраховано авторами за даними Державної служби статистики України [11].

Протягом 2012-2019 рр. площі під картоплею в Україні зменшилися від 1428,7 до 1308,8 тис. га, або на 119,9 тис. га (8,39%). Валове виробництво картоплі зосереджено в основному теж у господарствах населення, з

часткою від загального у 2012 р. - 96,7% (1409,9 тис. га), у 2019 р. - 98,8% (1308,8 тис. га). Тобто можна стверджувати, що виробництво картоплі відбувається в основному в сільських домогосподарствах.

Головна причина зменшення виробництва згаданої продукції - це зниження урожайності картоплі від 161,4 ц/га у 2012 р. до 154,8 ц/га у 2019 р. Дослідження показують, що споживання картоплі протягом 2012-2019 рр. має тенденцію до коливання в діапазоні 136-140 кг на одну особу та перевищує рекомендовану норму (124 кг/особа) на 9,7-12,9% відповідно [5, с. 48-49].

Разом із тим високий рівень споживання картоплі визнано негативною тенденцією

для здоров'я населення, бо картоплею заміщують значно важливіші для здоров'я людини продукти харчування (м'ясо, молоко та молокопродукти, рибу, ягоди, плоди, горіхи) [6, с. 52-53]. Стосовно 2012 р. обсяги виробництва картоплі зменшилися від 530 до 482 кг на одну особу в 2019 р., або на 9,1%. Частка втрат та переробки на нехарчові цілі теж дещо зменшилися - від 3935 тис. т у 2012 р. до 3871 тис. т у 2019 р., або на 1,6 % (табл. 5).

5. Баланс картоплі в Україні

Показник	Рік								2019 р. до 2012 р., %
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	
Виробництво, тис. т	23250	22259	23693	20839	21751	22208	22504	20269	87,2
Експорт, тис. т	7	16	17	15	5	18	22	6	85,7
Витрачено на корм, тис. т	7434	7377	6970	6538	6769	6821	6911	6677	89,8
Витрачено на садіння, тис. т	5873	5660	5600	5416	5490	5565	5570	5530	94,1
Втрати та переробка на нехарчові цілі, тис. т	3935	3709	3824	3799	3174	3361	3799	3871	98,4
Фонд споживання, тис. т	6394	6161	6061	5892	5966	6091	5893	5705	89,2
Частка імпорту у споживанні, %	0,1	0,2	0,3	0,3	0,4	0,4	0,5	4,9	у39,3 р

Джерело: Розраховано авторами за даними [11].

За аналізом балансу картоплі за останні вісім сезонів зафіксовано скорочення у структурі: фонду споживання на 10,8% (частка у валовому виробництві 28,1%, збільшення порівняно з 2012 р. на 0,6%); витрат на корм на 10,8% (частка у валовому виробництві 32,9%, збільшення - 1,0%); значна частка витраченої картоплі на садіння у 2019 р. - 27,3%, що на 2,1% більше 2012 року.

Наступним кроком дослідження стало визначення можливої стратегії конкурентної поведінки виробників овочів і картоплі. Як встановлено, найгостріша конкуренція розгортається між підприємствами, що пропонують на ринках овочів та картоплі аналогічні товари. Серед таких підприємств переважно малі та середні виробники, які вирощують продукцію низької якості, та невелика кількість сільськогосподарських підприємств, що пропонують продукцію високої якості, але для них необхідні нові технології щоб підвищувати врожайність [12].

Конкурентами для українських виробників на ринку продовольства виступають гуртові й дрібногуртові постачальники овочевої товар-

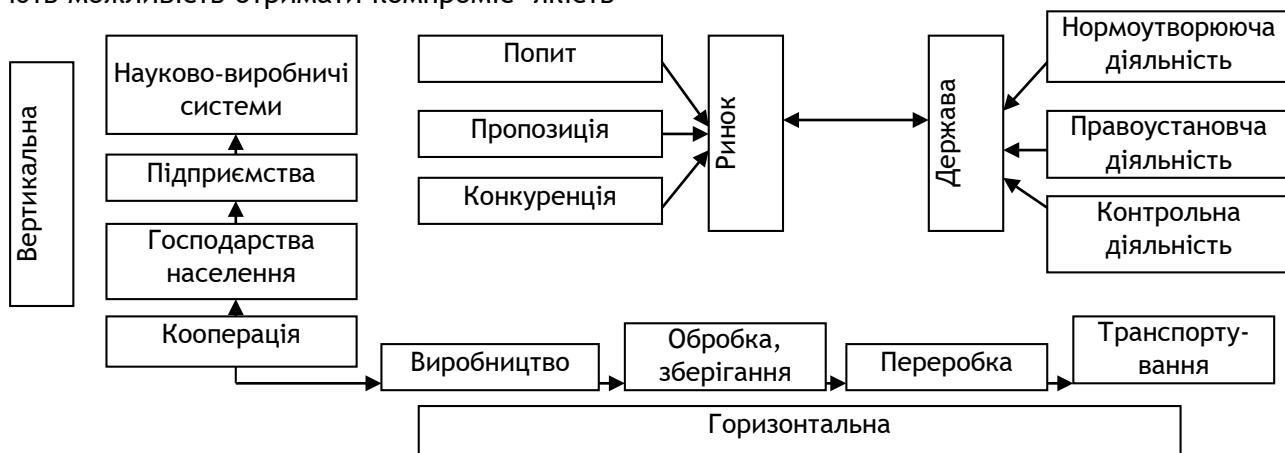
ної продукції та картоплі з Туреччини, Іспанії, Польщі. Постачальники овочів та картоплі з інших країн вирізняються такими перевагами на ринку: чітке виконання графіків поставок, постійна наявність товарної продукції, висока якість. Проте ціна товарів вища.

Як уже зазначалося, до недоліків українських виробників овочевої товарної продукції та картоплі відноситься наступне: більшість продукції виробляється без дотримання фітосанітарних норм і сертифікації якості та безпечності виробництва; формування великих партій залишається складним через велику кількість дрібних виробників; сховища не пристосовані для тривалого зберігання товарів без втрати вигляду та якісних показників; відсутні зв'язки з роздрібними мережами та привабливе упакування; відсутні кооперація та належні маркетингові комунікації.

Поява нових конкурентів на ринку може мати значний вплив на місцевий рівень конкуренції. Аналізуючи ринок овочів, картоплі слід вказати на незначні вхідні бар'єри у ньому, тоді як загроза від потенційних конкурентів - значна. Для ринку овочів і картоплі

найбільш конкурентні загрози становлять виробники аналогічних товарів та товарів-замінників. Загроза від товарів-замінників висока, коли конкуренти пропонують привабливіші дешеві товари. Тоді покупці мають можливість отримати компроміс "якість-

ціна". Вартість товару також виступає важливим чинником: якщо вона висока, загроза заміщення низька [13]. У зв'язку з цим для українських виробників актуальною визнано кооперацію (рис.).

Реалізація стратегії кооперації на ринку овочів та картоплі

Джерело: Розроблено авторами на основі [8].

Поступальний розвиток ринку овочів та картоплі великою мірою ґрунтуватиметься саме на кооперативних засадах.

Фактично обслуговуюча кооперація являє собою ключовий механізм самоорганізації сільських товаровиробників, захисту малих і середніх сімейних фермерських господарств, господарств населення від недобросовісних посередницьких структур та залежності від них [8, с. 4-5]. Обслуговуюча кооперація в овочівництві та картоплярстві сприяє наступному:

- підвищенню ефективності виробництва через оптимізацію витрат сімейних фермерських господарств на придбання засобів виробництва;
- розширенню доступу сімейних фермерських господарств (як найефективніший виробник овочів) до агросервісних послуг, ефективнішому використанню каналів реалізації, завоювання ніші на ринку;
- створення додаткових робочих місць та підвищення рівня розвитку територіальних громад [8, с. 5].

З точки зору підприємництва обслуговуюча кооперація дає можливість нарощувати товарообороту товаровиробництва овочів та картоплі, підвищити продуктивність праці сімейних фермерських господарств розширити можливості для просування товарів на ринку.

Однак таке можливо здійснити лише за умов, якщо обслуговуючі кооперативи відповідають основним міжнародним принци-

пам кооперації. Крім цього, що також важливо, на сьогодні в Україні обслуговуючі кооперативи з овочівництва змушені вести свою діяльність у вкрай недосконалому правовому полі.

Висновки. У процесі дослідження сучасного стану розвитку виробництва продовольства й споживання овочів і картоплі виявлено невідповідність рівнів виробництва та споживання товарної продукції. Пропозиція овочів протягом 2012-2019 рр. перевищувала попит на 20-25%, а картоплі - в 1,2-1,8 рази. Споживання продукції характеризується відхиленням у бік збільшення фактичного їх рівня від рекомендованих медичних норм.

Основними виробниками овочевої продукції та картоплі залишаються сімейні фермерські господарства та господарства населення, де виробляється 98,8% картоплі та 81,0% овочів. Отримана у господарствах населення продукція в загальному низької якості.

Практично вся підприємницька діяльність опирається на овочі борщової групи: помідори, капусту, моркву, столовий буряк, цибулю, часник, зелень.

Встановлено, що в ринку овочів та картоплі вхідні бар'єри невисокі, тоді як загроза з боку потенційних конкурентів - значна.

Участь у кооперативі дасть змогу дрібним, малим і середнім виробникам стати частиною великого бренду, отримати відповідну сертифікацію, підвищити якість овочів, забезпечуючи їх належне вирощування

та зберігання, і постачати продукцію не тільки на національний ринок.

Розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації сприяє також аграрна по-

літика ЄС, яка підтримує кооперацію як найважливіший елемент організації виробництва, ринку і стабілізації цін.

Список бібліографічних посилань

1. Lebedchenko, V. (2020). The Impact of interregional economic differentiation on the economic security of the regions of Ukraine. *Scientific Bulletin of Mukachevo State University. Series "Economics"*, 7(2), 126-136. doi: 10.52566/msu-econ.7(2).2020.126-136.
2. Бойко В. О., Бойко Л. О. Сучасні підходи до визначення поняття "конкурентоспроможність аграрних підприємств". *Фінансовий простір*. 2019. № 3(35). С. 23-31. [https://doi.org/10.18371/fp.3\(35\).2019.190153](https://doi.org/10.18371/fp.3(35).2019.190153).
3. Гетьман Т. Борщовий набір такий улюблений і ... дорогий?! *Овочівництво*. 2019. № 3. С. 148–153.
4. Духницький Б. В., Новічков О. В., Полупан В. М. Ринок овочевих культур в Україні. *Економіка АПК*. 2017. № 10. С. 56–60.
5. Ельцова Л. Б., Омельчук С. Т. Оцінка середньодобового споживання овочів та фруктів у раціоні студентської молоді. *Єдине здоров'я та проблеми харчування України*. 2018. № 2 (49). С. 46–54.
6. Лищенко М. О., Устїк Т. В. Значення вітчизняного ринку в забезпеченні населення овочами. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2016. Вип. 6 (2). С. 51–55.
7. Логоша Р. В. Трансформації ринку овочів в Україні. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2016. № 3. С. 55–65.
8. Малік М. Й., Лузан Ю. Я. Проблемні питання розвитку кооперації та інтеграційних відносин і АПК. *Економіка АПК*. 2010. № 3. С. 3–9.
9. Рудь В. П. Інноваційна діяльність на овочевому ринку та її роль у забезпеченні продовольчої безпеки. *Економіка і суспільство*. 2016. Вип. № 7. С. 138–145.
10. Сидора В. В. Формування та розвиток маркетингу на ринку овочевої продукції. *Економіка та управління підприємствами*. 2017. Вип. № 4 (60). С. 111–119.
11. Статистична інформація Державної служби статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
12. Фінансування виробників плодоовочевої продукції. URL : <https://kurkul.com/spetsproekty/417-finansuvannya-virobnikiv-plodoovochevoyi-produktsiyi> (дата звернення: 23.01.2020).
13. Kinsey J. Income and Food Consumption: A Variety of Answers: Discussion. *American Journal of Agricultural Economics*. 1997. Vol. 79(5). P. 1461–1464. <https://doi.org/10.2307/1244361>

References

1. Lebedchenko, V. (2020). The Impact of interregional economic differentiation on the economic security of the regions of Ukraine. *Scientific Bulletin of Mukachevo State University. Series "Economics"*, 7(2), 126-136. doi: 10.52566/msu-econ.7(2).2020.126-136.
2. Boiko ,V.O. & Boiko, L.O. (2019). Suchasni pidkhody do vyznachennia poniattia "konkurentospromozhnist ahrarnykh pidpriemstv" [Modern approaches to defining the concept "competitiveness of agrarian enterprises"]. *Finansovyi prostir*, 3(35), pp. 23-31 [In Ukrainian]. [https://doi.org/10.18371/fp.3\(35\).2019.190153](https://doi.org/10.18371/fp.3(35).2019.190153)
3. Hetman, T. (2019). Borshchovy nabir takyi uliublenyi i ... dorohyi? [Borsch set is so favorite and... expensive?]. *Ovochivnytstvo*, 3, pp. 148-153 [In Ukrainian].
4. Dukhnytskyi, B.V., Novichkov, O.V. & Polupan, V.M. (2017). Rynok ovochevykh kultur v Ukraini [Vegetable market in Ukraine]. *Ekonomika APK*, 10, pp. 56-60 [In Ukrainian].
5. Yeltsova, L.B., Omelchuk, S.T. (2018). Otsinka serednodobovoho spozhyvannia ovochiv ta fruktiv u ratsioni studentskoi molodi [Evaluation of daily fruit and vegetable consumption by students youth]. *Yednye zdorovia ta problemy kharchuvannia Ukrainy*, 2 (49), pp. 46-54 [In Ukrainian].
6. Lyshenko, M.O. & Ustik, T.V. (2016). Znachennia vitchyznianoho rynku v zabezpechenni naselennia ovochamy [The value of the domestic market in providing the population of vegetables]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnogo universytetu. Seriya: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo*, 6 (2), pp. 51-55 [In Ukrainian].
7. Lohosha, R.V. (2016). Transformatsii rynku ovochiv v Ukraini [Transformations of the vegetable market in Ukraine]. *Ekonomika. Finansy. Menedzhment: aktualni pytannia nauky i praktyky*, 3, pp. 55-65 [In Ukrainian].
8. Malik, M.Yo. & Luzan, Yu.Ya. (2010). Problemni pytannia rozvytku kooperatsii ta intehratsiinykh vidnosyn i APK [Problematic issues of development of cooperation and integration relations and agro-industrial complex]. *Ekonomika APK*, 3, pp. 3-9 [In Ukrainian].
9. Rud, V.P. (2016). Innovatsiina diialnist na ovochevomu rynku ta yii rol u zabezpechenni prodovolchoi bezpeky [Innovative activity at the vegetable market and its role in ensuring food security]. *Ekonomika i suspilstvo*, 7, pp. 138-145 [In Ukrainian].
10. Sydora, V.V. (2017). Formuvannia ta rozvytok marketynhu na rynku ovochevoi produktsii [Marketing formation and development at the market of vegetable products]. *Ekonomika ta upravlinnia pidpriemstvamy*, 4 (60), pp. 111-119 [In Ukrainian].
11. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [State Statistics Service of Ukraine]. Retrieved from : <http://www.ukrstat.gov.ua/> [In Ukrainian].
12. Finansuvannia vyrobnykiv plodoovochevoi produktsii [Financing of producers of fruit and vegetable products]. Retrieved from : <https://kurkul.com/spetsproekty/417-finansuvannya-virobnikiv-plodoovochevoyi-produktsiyi> [In Ukrainian].
13. Kinsey, J. (1997). Income and Food Consumption: A Variety of Answers: Discussion. *American Journal of Agricultural Economics*, 79(5), pp. 1461-1464 [In English]. doi:10.2307/1244361.

Spaskyi H. V., Trutenko H. O. Analysis of production and consumption of vegetables and potatoes in the regions of Ukraine

The purpose of the article is to analyze the production of vegetables and potatoes in the current conditions, as well as the level of their consumption by the population in the regions of Ukraine. Determining a possible strategy for competitive behavior of vegetable and potato growers.

Research methods. Methods used: analysis and synthesis, analytical generalizations - during the analysis of vegetable and potato production; tabular - for clarity of the image of the received results of research; economic and statistical - to assess trends in production and consumption of vegetables and potatoes; abstract-logical - drawing conclusions.

Research results. The article analyzes the structure of vegetable production, which is based on a set of borscht, which includes cabbage, tomatoes, onions, cabbage, garlic, carrots and beets. The current state of development of vegetable growing and potato growing in the open ground in Odessa, Vinnytsia and Kyiv regions is considered. The main problems of open-ground vegetable production have been identified.

The use of vegetables and potatoes in the Ukrainian food market has been analyzed. It is established that the consumption fund in 2019. incoming vegetables-68.6%, potatoes -28.1%.

Scientific novelty. The main parameters of the development of Ukrainian vegetable growing and potato growing from the standpoint of the need for rational provision of the needs of the population are substantiated. The introduction of service cooperatives in vegetable and potato growing is proposed.

Practical significance. The results of the research should be used in the development of targeted programs for the development of vegetable and potato growing for the rational provision of the population of the studied regions of Ukraine with vegetables and potatoes. A possible strategy of cooperation in the market of vegetables and potatoes is proposed. The tools for substantiation of decisions for an estimation of a condition and formation of measures of development of vegetable growing and potato growing are developed. Tabl.: 5. Figs.: 1. Refs.: 13.

Keywords: vegetable growing, borscht set, production structure, consumption of vegetables and potatoes, competition, service cooperatives.

Spaskyi Habriiel Vasyliovych – doctor of economic sciences, chief research fellow of the department of economics, Institute of Agricultural Microbiology and Agroindustrial Manufacture of NAAS (97, Shechenko St., Chernihiv, 14027)
E-mail: spasszky.gabor2020@gmail.com

Trutenko Hanna Oleksandrivna – post-graduate student of the department of entrepreneurship, cooperation and agro-industrial integration, National Scientific Centre “Institute of Agrarian Economics” (10, Heroiv Oborony St., Kyiv, 03127)
E-mail: trutenko_anna@ukr.net

Спасский Г. В., Трутенко А. А. Анализ производства и потребления овощей и картофеля в регионах Украины

Цель статьи – проанализировать производство овощей и картофеля в нынешних условиях, а также уровень их потребления населением в регионах Украины. Определить возможную стратегию конкурентного поведения производителей овощей и картофеля.

Методика исследования. Используются методы: анализа и синтеза, аналитических обобщений – во время анализа производства овощей и картофеля; табличный – для наглядности изображения полученных результатов исследования; экономико-статистический – для оценки тенденций производства и потребления овощей и картофеля; абстрактно-логический – при формулировании выводов.

Результаты исследования. Проанализирована структура производства овощей, основу которой составляет борщевой набор, куда входят помидоры, лук, капуста, чеснок, морковь и свекла столовая. Рассмотрено современное состояние развития овощеводства и картофелеводства открытого грунта в Одесской, Винницкой и Киевской областях. Выявлены основные проблемы производства овощей открытого грунта. Осуществлён анализ использования овощей и картофеля на украинском продовольственном рынке. Установлено, что в фонд потребления в 2019 г. поступило овощей – 68,6%, картофеля – 28,1%.

Элементы научной новизны. Обоснованы основные параметры развития украинского овощеводства и картофелеводства с позиции необходимости рационального обеспечения потребностей населения. Предложено внедрение обслуживающих кооперативов в овощеводстве и картофелеводстве.

Практическая значимость. Определена необходимость использования полученных результатов во время разработки целевых программ развития овощеводства и картофелеводства для рационального обеспечения населения исследуемых регионов Украины овощами и картофелем. Предложена возможная стратегия кооперации на рынке овощей и картофеля. Нарботан инструментарий по обоснованию решений для оценки состояния и формирования мероприятий развития овощеводства и картофелеводства. Табл.: 5. Илл.: 1. Библиогр.: 13.

Ключевые слова: овощеводство; борщевой набор; структура производства; потребление овощей и картофеля; конкуренция; обслуживающие кооперативы.

Спасский Габриэль Васильевич – доктор экономических наук, главный научный сотрудник отдела экономики, Институт сельскохозяйственной микробиологии и агропромышленного производства НААН (14027, г. Чернигов, ул. Шевченко, 97)

E-mail: spasszky.gabor2020@gmail.com

Трутенко Анна Александровна – аспирант отдела предпринимательства, кооперации и агропромышленной интеграции, Национальный научный центр «Институт аграрной экономики» (03127, г. Киев, ул. Героев Обороны, 10)
E-mail: trutenko_anna@ukr.net

Стаття надійшла до редакції 07.06.2021 р.

Фахове рецензування: 14.07.2021 р.

Бібліографічний опис для цитування:

Спасский Г. В., Трутенко Г. О. Анализ производства та споживання овочів і картоплі в регіонах України. *Економіка АПК*. 2021. № 7. С. 28 – 37. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202107028>

Spaskyi, H.V. & Trutenko, H.O. (2021). Analiz vyrobnytstva ta spozhyvannia ovochiv i kartopli v rehionakh Ukrainy [Analysis of production and consumption of vegetables and potatoes in the regions of Ukraine]. *Ekonomika APK*, 7, pp. 28 – 37 [In Ukrainian]. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202107028>

* * *